

Остапченко Олена Вадимівна,
старший викладач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка

ІГРОВІ ПРИЙОМИ У ФОРМУВАННІ РИТОРИЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Проблема комунікативної взаємодії, взаєморозуміння, співпраці набуває особливої актуальності у сучасному світі, де поряд з глобалізацією інформаційного простору ми спостерігаємо тривожні тенденції в особистісному спілкуванні, наростання відчуженості й формалізму у стосунках людини з оточенням. Ці соціокультурні виклики вимагають нових підходів до підготовки фахівців гуманітарного напрямку, зокрема соціальних педагогів, оскільки стратегічна мета їх професійної діяльності полягає саме в гармонізації суспільних комунікативних зв'язків. Адже досконале володіння переконливим словом, оптимальна мисленнево-мовленнева поведінка фахівця у ситуаціях, визначених колом його професійних обов'язків, є важливим засобом виховання, соціальної підтримки та захисту, інструментом позитивного впливу на людину.

Процес формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних педагогів передбачає як необхідний компонент риторичну освіту студентів, зокрема вироблення риторичних умінь, які є складниками комунікативних умінь мовної особистості. Риторичні уміння як засвоєний і усвідомлений мовцем спосіб виконання риторичних дій в усіх ситуаціях публічного спілкування, на думку більшості науковців, є своєрідним відображенням структури риторичної діяльності, отже, синтезом трьох взаємопов'язаних складників цієї діяльності – мисленневого, мовленневого та комунікативного.

У багаторівневій структурі риторичних умінь, якими мають оволодіти майбутні педагоги, виділяють два рівні (за Л. Горобець): а) базовий, що забезпечує формування початкового ораторського досвіду шляхом аналізу готових текстів-зразків, тренувально-репродуктивної мовленнєвої діяльності;

б) творчий, що охоплює вміння створювати цілісні тексти певних стилів і жанрів, удосконалювати власні висловлювання за законами ефективної

риторичної діяльності, здійснювати продуктивну комунікацію, опановуючи потенціал фахового дискурсу.

Потреба забезпечити поетапне якісне оволодіння студентами системою риторичних умінь зумовлює необхідність у розробленні комплексу взаємопов'язаних дидактичних прийомів підготовки фахівців до прилюдних виступів. У дидактичній системі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів особливе місце посідають активні методи навчання, зокрема ігрові, які, з одного боку, максимально сприяють формуванню та розвитку творчого потенціалу особистості студента, а з іншого – озброюють фахівця найбільш ефективними технологіями майбутньої роботи з дітьми чи підлітками.

Виконуючи основні функції педагогічної гри – спонукальну, комунікативну, самореалізацій, розвивальну, діагностичну, корекційну, розважальну [2, с. 185], – кожна з ігрових форм має різний дидактичний потенціал. Їх доречне використання зумовлене багатьма чинниками: змістовою доцільністю гри на певному етапі навчання відповідно до обраної лінгводидактичної стратегії; відповідністю змісту гри темі заняття та знанням, умінням і навичкам гравців; відповідністю ігрової ситуації змісту професійної діяльності, яка імітується; мотивацією учіння, рівнем пізнавального інтересу; проблемністю, інтелектуальною складністю прийняття рішень; наочністю; способами взаємодії викладача і студентів у індивідуальній, груповій та колективній формах навчання.

Так, для формування риторичних умінь базового рівня, які співвідносяться з мовними і мовленнєвими уміннями і ґрунтуються на них, доцільним видається використання ігрових вправ: ігрових проблемних завдань, ігрових тестів, ігор-аукціонів, вікторин, конкурсів, мозкових штурмів тощо.

Риторичні уміння другого типу (творчого) являють собою інтегративні утворення вищого порядку, покликані забезпечити креативний рівень реалізації мовної особистості у процесі ефективної суспільної комунікації. Риторичні вміння соціального педагога набувають специфічних рис, зумовлених особливостями його фахової діяльності: у стосунках суб'єкт-суб'єктної моделі

риторичної взаємодії провідною стає діалогічна форма комунікації; стратегічною метою спілкування є досягнення згоди, а переконання розглядається як засіб досягти порозуміння. У цьому контексті особливої ваги набуває комунікативна майстерність, “риторична чутливість” фахівця, його здатність адекватно прогнозувати й моделювати ситуацію спілкування. Посиленої уваги на цьому етапі риторичної підготовки, поряд з вихованням у студентів самостійності у визначенні комунікативної стратегії публічного спілкування і прийнятті рішень (на стадіях інвенції та диспозиції), а також удосконаленням мовностилістичної вправності (на стадії елокуції), потребує формування умінь, співвідносних з власне процесом публічної комунікації (на стадії акції):

- уміння застосовувати прийоми техніки усного мовлення: правильного фонаційного дихання; гучності, дзвінкості й тембру голосу, темпу мовлення; дотримання чіткої артикуляції й виразної дикції;

- уміння використовувати паралінгвістичні комунікативні засоби: інтонування тексту з метою емоційного впливу на слухачів відповідно до мети публічного виступу, логічні наголоси і паузи;

- уміння контролювати власну пластичну поведінку, застосовувати невербальні засоби впливу на аудиторію: міміку, жести, рухи, пози, зоровий контакт, комунікативний простір і час відповідно до мети і обставин спілкування;

- уміння керувати власним емоційним станом, позбуватися нервової напруги; емоційно ідентифікувати себе з аудиторією (емпатія), оцінювати емоційний та фізичний стан слухачів й відповідно корегувати свої дії; уміння нейтралізувати заперечення, можливі провокативні репліки учасників комунікації під час дискусії, знаходити вихід з неприємної ситуації.

Практичний навчальний досвід свідчить, що оптимальними формами на цьому етапі є активні дидактичні прийоми, які дозволяють створити емоційно-творчу ситуацію публічного характеру, а отже, формувати риторичні уміння в єдності вербальних і невербальних засобів прилюдного мовлення, – це ситуативні, рольові, ділові ігри професійного спрямування, ігрові дискусії, а

також ігрові прийоми “крупного формату” – ігри-турніри за шоу-технологіями. Ці методичні засоби спрямовані на “проспективну” фахову діяльність, орієнтовані на самоствердження студента в колективі, продуктивну взаємодію всіх учасників гри й викладача, змагальність та імпровізацію.

Осмислюючи практичний досвід використання навчальних ігор у риторичній підготовці майбутніх соціальних педагогів, слід також зауважити, що прагматичний аспект їх організації має враховувати такі діяльнісні плани: інтраігровий, внутрішній, зумовлений зануренням учасників у ігровий процес, і екстраігровий, зовнішній, пов’язаний з майбутньою фаховою діяльністю, коли їм самим доведеться виступати в ролі організаторів гри, оскільки це зумовлено специфікою професії соціального педагога. Отже, необхідною педагогічною умовою успішного формування риторичних умінь майбутніх соціальних педагогів є не лише організаційно-методична готовність викладача до використання ігрових технологій, а й здатність забезпечити покроковий методичний аналіз ходу гри як під час самого навчально-ігрового процесу, так і на етапі післяігрової рефлексії, що «неможливо без спеціальної фахової підготовки викладача до організації інтерактивного навчання» [1, с. 365].

Потужний дидактичний потенціал навчальних ігор дозволяє вирішувати складні навчальні завдання в ситуації творчої співпраці та успіху, без педагогічного тиску, враховуючи вікові й світоглядні особливості сучасних студентів. Гумористичне забарвлення ігрової діяльності, можливість подолати психологічні бар’єри сором’язливості, тривоги й страху перед публічним виступом і під час нього сприяє стимулюванню живого інтересу до риторичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк: М. І. Пентилюк, С.О. Караман, О.В. Караман, О.В. Горошкіна та ін. – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.

2. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352 с.